

ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΞΕΝΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

(εν βάσει μερικών ποιημάτων του Οδυσσέα Ελύτη)

Αιμίλια Γ. Αβγίνοβα-Νικόλοβα

Σήμερα η ελληνική γλώσσα προκαλεί μεγάλο ενδιαφέρον εκ μέρος των Βουλγάρων φοιτητών. Η εκμάθησή της στη Βουλγαρία εισήχθη σχετικώς πρόσφατα – πρώτα στο Πανεπιστήμιο της πόλης Βελίκο Τύρνοβο Αγ. αγ. Κυρίλλου και Μεθόδιου – 1991, με την ειδικότητα Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας – ελληνικών και ρωσικών (παράλληλα) και ελληνικών και γερμανικών (παράλληλα). (Ενας χρόνος αργότερα η ελληνική γλώσσα εισήχθη και στο Πανεπιστήμιο της πόλης Σόφια Αγ. Κλήμη της Αχρίδας με την ειδικότητα Ελληνικής φιλολογίας).

Βαθμιαίως είχαν ετοιμαστεί προγράμματα με πρακτικούς στόχους για τις αντίστοιχες ειδικότητες. Ιδιαίτερα μεγάλη προσοχή δίνεται όχι μόνο στη γραμματική της γλώσσας, αλλά και στην ελληνική λογοτεχνία, η οποία κατά τη διάρκεια διδασκαλίας χωρίζεται σε δύο ξεχωριστά μέρη - Αρχαία ελληνική λογοτεχνία και Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία.

Η Αρχαία ελληνική λογοτεχνία διδάσκεται και στο Γυμνάσιο. Το γεγονός αυτό συμβάλλει ύστερα απ' αυτό, τα έργα να αντιλαμβάνονται ευκολότερα από τους Βουλγάρους φοιτητές, επειδή θα έπρεπε να είναι ήδη γνωστή ύλη. Οι ελληνικοί μύθοι και θρύλοι είναι μερικά από τα βασικά αρχαία έργα που διδάσκονται. Στη συνείδησή του ο διδασκόμενος τους ταυτίζει με τα παραμύθια, ίσως, γιατί ο μύθος και ο θρύλος στην ουσία τους είναι είδος παραμυθιού, και μ' αυτό τον τρόπο τους αφομοιώνει καλύτερα. Αλλά τα βασικά εξεταζόμενα έργα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας είναι τα έργα του Ομήρου – «Η Ηλιάδα» και «Η Οδύσσεια», που επίσης προκαλούν πολύ μεγάλο ενδιαφέρον. Λόγω του ιδιαίτερου ύφους του αρχαίου ποιητή και λόγω της παραμυθένιας υπόθεσης ίσως, δεν υπάρχει φοιτητής, ο οποίος να μην έχει διαβάσει αυτά τα δύο κλασικά πασίγνωστα έργα της ελληνικής λογοτεχνίας. Όπως είπαμε ήδη, η αρχαία ελληνική λογοτεχνία είναι το πρώτο μέρος της ελληνικής λογοτεχνίας που διδάσκεται στις αντίστοιχες ειδικότητες των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Βουλγαρίας.

Το δεύτερο μέρος είναι η νεοελληνική λογοτεχνία. Πάρα πολύ σπουδαίο γεγονός εδώ είναι το πώς θα πραγματοποιηθεί από τον καθηγητή η μετάβαση από την αρχαία στη σύγχρονη λογοτεχνία, έχοντας υπ' όψιν το δεδομένο ότι η γλώσσα στην οποία εξετάζονται τα κείμενα είναι ξένη για τους φοιτητές. Αυτή τη στιγμή παρουσιάζεται η πρώτη δυσκολία για τα παιδιά.

Η δεύτερη δυσκολία αποτελεί το γεγονός ότι συνηθίζοντας με τον παραμυθένιο κόσμο της Αρχαίας Ελλάδας, οι φοιτητές δεν μπορούν να αφομοιώσουν αμέσως τον καινούργιο και διαφορετικό χαρακτήρα της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας. Διαβάζοντας τους ποιητές του περασμένου αιώνα – Βαλαωρίτη, Σολωμό, Κωστή Παλαμά, αυτοί ψάχνουν για ομοιότητα με τους Βουλγάρους ποιητές και συγγραφείς. Όταν βρουν αυτή την φυσική ομοιότητα (που παρατηρείται κατ' αρχήν σε όλες τις βαλκανικές λογοτεχνίες) οι διδασκόμενοι βρίσκουν εξήγηση πολλών φαινομένων της ελληνικής λογοτεχνίας αυτής της περιόδου. Ενδιαφέρον προκαλεί και το επόμενο κύμα Ελλήνων συγγραφέων – Σικελιανός, Βάρναλης, Εμπειρίκος, Εγγονόπουλος, Ρίτσος, Παπαδιαμάντης. Αυτοί είναι οι Έλληνες, οι οποίοι δόξασαν το όνομα της πατρίδας τους στον τομέα της λογοτεχνίας. Αλλά πάντα, κατά τη γνώμη μου, βασικό μέρος κατέχουν οι δύο κάτοχοι του βραβείου Νόμπελ λογοτεχνίας ο Γιώργος Σεφέρης και ο Οδυσσέας Ελύτης. Αυτοί οι ταλαντούχοι και αληθινοί δημιουργοί εγκατέλειψαν την κλασική μορφή του στοίχου και συνάμα τον περισσότερο η ολιγότερο ρεαλιστικό /τρισδιάστατο/ τρόπο εκφράσεως των συναισθηματικών τους αποκαλύψεων υπό την επιρροή της γαλλικής – κυρίως – ποίησης των αρχών του αιώνα του υπερρεαλισμού, καθώς και ορισμένων άλλων ρευμάτων, που άλλαξαν τη μορφή της διεθνούς ποίησης.

Εδώ ο καθηγητής πρέπει να υπογραμμίσει ότι οι ποιητές της Ελλάδας χρησιμοποίησαν από τα ρεύματα αυτά την ελευθερία της πολυμερούς εκφράσεως την οποία και έθεσαν στην υπηρεσία της προσωπικής τους αντίληψης για την ποίηση. Θα λέγαμε ότι οι Έλληνες ποιητές δεν ακολούθησαν αυστηρά το δόγμα του ρεύματος – του υπερρεαλισμού επί παραδείγματι – αλλά διέδωσαν την ελευθερία που απέκτησαν μέσω του και κυρίως μέσω της χρήσης της προστακτικής π.χ. Μεταξύ των δύο Παγκοσμίων πολέμων καθώς και για το διάστημα μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο η ελληνική ποίηση κατέλαβε μια από τις πρώτες θέσεις στην ιεραρχία της διεθνούς ποίησης. Η απόδειξη είναι τα δύο βραβεία Νόμπελ λογοτεχνίας σε δύο Έλληνες ποιητές – Ελύτη και Σεφέρη.

Ως άνθρωπος, ο οποίος ενδιαφέρεται ιδιαίτερα την σύγχρονη ποίηση, θα επιτρέψω εις τον εαυτόν μου να δώσω λίγο πιο μεγάλη προσοχή στην

ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη και λόγω των δυσκολιών που προκαλούν για τους διδασκόμενους οι ιδιόμορφες μεταφορές και τα άλλα γλωσσικά μέσα εκφράσεως που χρησιμοποιεί ο ποιητής.

Ως δημιουργός-υπερρεαλιστής ο Οδυσσέας Ελύτης βρίσκεται πολύ ψηλά και πολύ μακριά από μας. Γράφοντας αυτά, έχω υπ' όψη τον ιδιαίτερα σοφό χαρακτήρα των δικών του έργων. Αυτή είναι μία από τις αιτίες να καταλαβαίνουμε δύσκολα τον ελληνικό ποιητικό υπερρεαλισμό και γενικά την ελληνική σύγχρονη ποίηση.

Υπάρχουν και τέτοιες περιπτώσεις: μερικοί φοιτητές θεωρούν αυτό το είδος ποίησης ακατανόητη, γιατί είναι αφηρημένη, και «δεν αξίζει τον κόπο» να ασχολούνται με τέτοια πράγματα, πριν να έχουν μάθει τέλεια την ίδια την ελληνική γλώσσα. Αλλά ο καθένας από μας ξέρει ότι κανείς δεν μπορεί να μάθει μία γλώσσα τέλεια. Απλώς είναι αδύνατο, επειδή η γλώσσα είναι το ποτάμι στο οποίο τρέχει πάντα καινούργιο νερό. Πάντα αλλάζεται. «Πάντα ρέει. Μόνιμη είναι μόνο η αλλαγή», έχει πει ο Ηράκλειτος. Και ακριβώς για να γνωρίσουμε καλύτερα μία γλώσσα, είμαστε υποχρεωμένοι να προσπαθήσουμε να μπούμε στο λογοτεχνικό της θησαυρό (στην περίπτωση μας στο θησαυρό της ελληνικής γλώσσας). Γι' αυτό ο καθηγητής πρέπει να κατευθύνει πειστικά την προσοχή των διδασκόμενων προς το εξεταζόμενο αντικείμενο.

Για να καταλάβουμε σωστά το νόημα των έργων του Ελύτη, ίσως θα χρειαζόμαστε οδηγό ποίησης. Στα μαθήματα ελληνικής λογοτεχνίας τέτοιος οδηγός είναι ο καθηγητής. Τα κολάζ του ποιητή προτείνουν ένα ορατό άγγισμα στα αφηρημένα πράγματα. Οι μεταφορές όμως, τις οποίες χρησιμοποιεί ο Ελύτης, σε κάποιες περιπτώσεις προκαλούν στον φοιτητή σύγχυση, στενοχώρια από το γεγονός ότι δεν μπορεί να τις καταλάβει. Ακριβώς αυτή τη στιγμή εννοούμε όταν μιλάμε για κάποιες δυσκολίες στην αντίληψη της σύγχρονης ελληνικής ποίησης από τους ξένους /στην περίπτωση μας Βουλγάρους/ φοιτητές.

*Π. χ. Όνειρα και όνειρα
Στα γενέθλια των γιασεμιών
Νύχτες και νύχτες στις λευκές
Αϋπνίες των κύκνων.*

(Ελύτης 1998, «Προσανατολισμοί» - «Επτά νυχτερινά επτάστιχα»)

Καθένας δεν μπορεί να πιστέψει στα όνειρα στα γενέθλια των γιασεμιών ή να φανταστεί τις λευκές αϋπνίες των κύκνων, ή ότι κάποιος μπορεί να στηρίζει το άπειρο:

*...μία μορφή από αλάτι.....
Που γυρνάει προς το πέλαγος τα κενά των ματιών της
Στηρίζοντας το άπειρο.*

(Ελύτης 1998, «Προσανατολισμοί» – «Επέτειος»)

Ναι, θα λέγατε ότι αυτό είναι προσωπικό πρόβλημα του αναγνώστη - φοιτητή. Αλλά μήπως αυτό το πρόβλημα δεν έχει σχέση με τη δική του αντίληψη για τις λέξεις, με το συνδυασμό τους στην ελληνική γλώσσα;!

Για τις περισσότερες λέξεις της ελληνικής γλώσσας είναι γνωστό ότι δεν παρατηρείται σύμπτωση, ομοιότητα του συνδυασμού τους με το συνδυασμό των αντίστοιχων λέξεων στη βουλγαρική γλώσσα, δηλαδή βλέπουμε διαφορές ιδιαίτερα στη μεταφορική σημασία των λέξεων στις δυο γλώσσες. Π. χ. στα βουλγαρικά δεν μπορούμε να μεταφράσουμε κυριολεκτικά την έκφραση «να πάρει και να δώσει ο νους και ο λογισμός» /Ελύτης 1996, 28, «Ο ήλιος ο ηλιάτορας»/ λόγω της απλής αιτίας ότι αυτή η έκφραση είναι ιδιωματισμός.

Η άλλη αιτία λόγω της οποίας παρατηρούνται δυσκολίες στην αντίληψη του λογοτεχνικού κειμένου από ξένους φοιτητές είναι η χρήση πολλών καθαρευουσιάνικων τύπων. Η καθαρεύουσα δε διδάσκεται στα Πανεπιστήμια της Βουλγαρίας (που διδάσκεται μόνο αρχαία ελληνικά και δημοτική), και επειδή χρησιμοποιείται από τους Έλληνες, η δική της εμφάνιση στο κείμενο σε κάποια στιγμή διακόπτει το νήμα της σκέψης του διδασκόμενου, γιατί αυτή στην ουσία είναι εμφάνιση ξένου στοιχείου. Και όπως ο κόκκος σκόνης στο μάτι είναι ξένο μόριο για το μάτι και το μάτι το πετάει, έτσι και για τη συνείδηση του φοιτητή ο καθαρευουσιάνικος τύπος είναι ξένος και ακατανόητος και αυτή /η συνείδηση/ τον πετάει αυτόματα. Στη συνέχεια όμως χάνεται το νόημα του στοίχου, και από εδώ συχνά και το νόημα όλου του κειμένου.

Κάτι πολύ χαρακτηριστικό για τον Ελύτη είναι η πάρα πολύ ευρεία ποιητική ελευθερία. Ένα από τα αποτελέσματά της είναι πολλές ελλειπτικές προτάσεις και η έλλειψη των σημείων στίξης σε πολλά από τα έργα του. Αυτή η έλλειψη απελευθερώνει το στίχο, διεγείρει τη σκέψη και μας επιτρέπει να φθάσουμε στους πιο απίθανους συνειρμούς που οι λέξεις μας υπαγορεύουν.

Στο έργο «Καλημέρα, θλίψη», π.χ. τα μοναδικά σημεία στίξης είναι δύο αποσιωπητικά, μία παύλα, μία τελεία και δύο άνω τελείες.

Ως απόδειξη του πιο πάνω συμπεράσματος μπορούμε να εξετάσουμε μερικούς στίχους από το «Καλημέρα, θλίψη» – απόσπασμα από το σκηνικό έργο του Ελύτη «Μαρία Νεφέλη».

*Έρχεσαι να πικράνεις τον πρωινό καφέ
ν' αποσπάσεις κάτι απ' την ελάχιστη χαρά
του χεριού μου στο πόμολο του παράθυρου
φέρνεις ανωμαλίες στο νερό του μπάνιου
προκαλείς το πρώτο δυσάρεστο τηλεφώνημα
είσαι τέρας
μικροσκοπικός Μινώταυρος που ζητάει τροφή
και συντηρείται με το ελάχιστο...*

(Ο. Ελύτης 1994, 84, «Μαρία Νεφέλη – Καλημέρα θλίψη», Αθήνα)

Μία παραλλαγή της ερμηνείας μπορεί να είναι η εξής: ο πρώτος στίχος να ειδοποιεί /δηλαδή στο τέλος του να υπάρχει τελεία/ και μετά να συνεχίζει απαρίθμηση των γεγονότων.

Στην άλλη παραλλαγή ο πρώτος στίχος μπορεί να αρχίσει με ερωτηματικό τονισμό και ο τόνος να πέφτει στο «εσύ» που λείπει (Εσύ έρχεσαι.....;) και μετά το ίδιο στο τέταρτο στίχο (Εσύ φέρνεις.....). Και ο έκτος στίχος να αρχίσει με το νόημα: «Μήπως δεν είσαι τέρας – μικροσκοπικός.....» και το απόσπασμα αυτό να τελειώνει πάλι με ερωτηματικό.

Αφ' ενός η αποφυγή των σημείων στίξης στο κείμενο έχει ως σκοπό να δώσει στον αναγνώστη, αλλά και στον ίδιο τον ποιητή την ευκαιρία να απαλλάξει από τη σκέψη πώς υπάρχει μία μοναδική παραλλαγή ερμηνείας του κείμενου. Ταυτόχρονα όμως ένα κείμενο χωρίς σημεία στίξης αναγκάζει να σκεφτόμαστε πολυσήμαντα. Αυτό προτείνει ελευθερία η οποία στην ουσία αυξάνει τον κίνδυνο να μην καταλάβουμε τι ακριβώς είναι το μήνυμα, που μας στέλνει ο ποιητής.

Αλλά στη κρυφή γεωμετρία του στίχου του Ελύτη τίποτα δεν είναι τυχαίο, τίποτα δεν είναι παραπάνω. Ούτε ένα στοιχείο δεν παραβαίνει την ισορροπία των λέξεων, οι οποίες συνδυασμένες σε παράξενα – κατά τους κανόνες της γλώσσας – εκφράσεις, υπάρχουν σε αρμονική ασυμμετρία.

Έτσι ή αλλιώς η έλλειψη σημείων στίξης σε ένα γραμμένο σε ξένη γλώσσα κείμενο δυσκολεύει κάθε αναγνώστη. Όσον αφορά τους

διδασκόμενους στα μαθήματα λογοτεχνίας, ακόμη μια φορά πρέπει να πούμε, ότι είναι πολύ σπουδαίος εδώ ο ρόλος του καθηγητή. Εκ' μέρους του οι φοιτητές αναμένουν εξήγηση των «ανεξήγητων» πραγμάτων. Λόγω αυτού ο ίδιος ο καθηγητής πρέπει να γνωρίζει πάρα πολύ καλά τα έργα του εν λόγω συγγραφέα και να είναι έτοιμος να απαντήσει σε κάθε είδος ερωτήσεων.

Κατ' αρχήν τι ρόλο πρέπει να παίζει το λογοτεχνικό κείμενο, γραμμένο σε ξένη για τους διδασκόμενους γλώσσα;

Αφ' ενός κατά τη γνώμη μου, το ξένο κείμενο πρέπει να γνωρίσει τους διδασκόμενους με τις καινούργιες λέξεις, με την κύρια σημασία τους. Μετά, για να εμβαθύνει στο κείμενο, ο αναγνώστης θα αναγκαστεί, θέλοντας ή μη θέλοντας, να ψάξει για όλες τις σημασίες των άγνωστων λέξεων, για να είναι σίγουρος, ότι έχει καταλάβει τη σκέψη του ποιητή, δηλαδή, ότι έχει καταλάβει και την ιδέα του ίδιου του έργου. Με αυτόν τον τρόπο οι φοιτητές μπαίνουν στην πολυσημία πολλών λέξεων της ξένης γλώσσας, με τις δικές τους σημασιακές και άμεσα – με τις γραμματικές και συντακτικές τους ιδιομορφίες.

Αφ' ετέρου ένα σύγχρονο λογοτεχνικό έργο θα οδηγήσει τον αναγνώστη φοιτητή στο λογοτεχνικό ύφος του αντίστοιχου σύγχρονου συγγραφέα, που θα προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί ξέρουμε, πόσο μεγάλη είναι η διαφορά μεταξύ δύο έργων, γραμμένα π.χ. στα πλαίσια μόνο δύο - τριών δεκαετιών.

«Всяко стихотворение е определен порядък от думи, конкретна вселена. Вселената е сътворена чрез творящи Думи. Поезията е йерархия от Думи. Затова има различни нива на поезия: едноизмерна и многоизмерна, елементарна и сложна, плитка и дълбока, душевна и духовна, сетивна и свръхсетивна, и т.н.» (Р. Кисъов 2004).

Η ποίηση έχει πολλά πρόσωπα και μορφές. Κάθε περίοδος έχει την δική τους σύγχρονη ποίηση. Η αληθινή ποίηση ποτέ δεν ήταν, δεν είναι και δε θα είναι μοντέρνα. Αυτή είναι έξω από κάθε «μόδα». Και ταυτόχρονα αυτή είναι πάντα μοντέρνα, ξεπερνά τον δικό της χρόνο, επειδή, διαμένοντας στο χρόνο και στο σήμερα, αυτή είναι έξω από αυτόν, αυτή κατοικεί διαστάσεις, που είναι αιώνιες. Κατά τη γνώμη της ποιήτριας από την Αυστρία Χάιντι Πατάκη, ένα ποίημα δεν έχει μέλλον, έχει μόνο παρόν.

*Όλα τα κυπαρίσσια δείχνουνε μεσάνυχτα
Όλα τα δάχτυλα
Σιωπή.*

Έξω από τ' ανοιχτό παράθυρο του ονείρου
Σιγά-σιγά ξετυλίγεται
Η εξομολόγηση
Και σα θωριά λοξοδρομάει προς τ' άστρα!

(Ελύτης 1998 «Προσανατολισμοί» - «*Επτά Νυχτερινά Επτάστιχα*»)

Θα ήθελα να τελειώσω αυτή την εισήγηση με ένα άλλο στίχο του Ελύτη:

-Όλα χάνονται. Του καθενός έρχεται η ώρα.
-Όλα μένουν. Εγώ φεύγω. Εσείς να δούμε τώρα.

(Ελύτης 1984, 63 “Ημερολόγιο Ενός Αθέατου Απριλίου”)

Εν κατακλείδι μπορούμε να πούμε ότι το πρόβλημα αυτό της αντίληψης γενικά της σύγχρονης ποίησης και συγκεκριμένα της σύγχρονης ελληνικής ποίησης μένει ανοιχτό και πιθανόν θα είναι θέμα μελλοντικής μελέτης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Гечев, 1998: Ст. Гечев. Съвременна гръцка поезия. София, Т. II, 1998.

Кисъов, 2004: Роман Кисъов. За поезията. София, 2004.

(<http://www.slovo.bg>)

Ελύτης, 1994: Ο. Ελύτης «Μαρία Νεφέλη», Αθήνα, 1994.

Ελύτης, 1996: Ο. Ελύτης «Ο ήλιος ο ηλιάτορας», Αθήνα, 1996.

Ελύτης, 1998: Ο. Ελύτης «Προσανατολισμοί», Αθήνα, 1998.